

Корупционни индекси

Регионален мониторинг на корупцията
в Албания, Босна и Херцеговина, България, Македония, Румъния, Хърватска, СР Югославия

Март 2001

СЪДЪРЖАНИЕ

МЕТОДОЛОГИЯ НА ИЗСЛЕДВАНЕТО	4
КОРУПЦИОННИ ИНДЕКСИ	5
ОСНОВНИТЕ ПРОБЛЕМИ, ПРЕД КОИТО СА ИЗПРАВЕНИ БАЛКАНСКИТЕ СТРАНИ	6
НАГЛАСИ СПРЯМО КОРУПЦИЯТА	7
КОРУПЦИОННИ ДЕЙСТВИЯ	9
ОЦЕНКИ ЗА РАЗМЕРИТЕ НА КОРУПЦИЯТА	12
ОЧАКВАНИЯ ЗА РАЗВИТИЕТО НА КОРУПЦИЯТА	17

Инициативата за правно развитие на Югоизточна Европа (Southeast European Legal Development Initiative - SELDI) стартира в края на 1998 година. Нейни инициатори са Център за изследване на демокрацията и Институт за международно правно развитие, Рим. Инициативата за правно развитие на Югоизточна Европа обединява неправителствени организации, представители на различни правителствени организации и експерти от различни страни на Югоизточна Европа. Тя дава възможност за сътрудничество между най-активните обществени институции, обществени личности, правителствата и международните агенции в Албания, Босна и Херцеговина, България, Хърватска, Македония, Румъния и Югославия.

Основна част от дейността на Инициативата за правно развитие е провеждането на Регионален мониторинг на корупцията.

В материала са представени основните резултати от Регионалния мониторинг на корупцията, който се проведе в седем страни от Югоизточна Европа - Албания, Босна и Херцеговина, България, Македония, Румъния, СР Югославия (Сърбия и Черна гора) и Хърватска. Изследванията в тези държави са базирани на методологията на Системата за мониторинг на корупцията на *Коалиция 2000* и са начало на реализацията на Регионална система за мониторинг на корупцията. Основната цел на този сравнителен анализ между седемте страни от балканския регион е да покаже обществената значимост на проблема “корупция” и степента на проникване на този феномен в различните социални образувания - структури, институции и групи.

МЕТОДОЛОГИЯ НА
ИЗСЛЕДВАНЕТО

Изводка

Национално представително изследване на населението на възраст над 18 г., за всяка страна.

	<i>Размер</i>
Албания	1001
Босна и Херцеговина	1000
България	1158
Македония	1000
Румъния	1000
Хърватска	1000
Сърбия	976
Черна гора	604

Метод на изследването

Методът на изследване е персонално стандартизирано интервю.

Полева работа

Полевата работа беше извършена от 15.09.2000 до 13.02 2001 год.

КОРУПЦИОННИ ИНДЕКСИ

- Корупционните индекси приемат стойности от 0 до 10.
- Колкото стойността на индексите е по-близка до 10, толкова по-негативни са оценките за състоянието на корупцията в страната.
- Индексите, чиято числова стойност клони към 0, показват максимална близост до идеала за “общество без корупция”.
- Корупционните индекси са групирани в няколко категории:
 - нагласи спрямо корупцията;
 - корупционни действия;
 - оценки за размерите на корупцията;
 - корупционни очаквания.

ОСНОВНИТЕ ПРОБЛЕМИ, ПРЕД КОИТО СА ИЗПРАВЕНИ БАЛКАНСКИТЕ СТРАНИ

Най-важните проблеми на балканските страни днес са от социално-икономически характер – безработица, бедност, ниски доходи. Въпросите на държавното управление, политическия ред и етническите напрежения, с малки изключения, все повече заемат второстепенно място сред обществените приоритети. По своите мащаби и дълбочина, проблемът “корупция” има тенденция да придобие всеобхватно значение за страните от балканския регион. Неговата значимост се определя от тенденцията този феномен да пронизва както икономическия живот на тези общества, така и техните държавни системи, политически режими и институционални структури.

ТАБЛИЦА 1. ОСНОВНИТЕ ПРОБЛЕМИ, ПРЕД КОИТО СА ИЗПРАВЕНИ БАЛКАНСКИТЕ СТРАНИ*

	<i>Албания</i>	<i>Босна и Херцеговина</i>	<i>България</i>	<i>Македония</i>	<i>Румъния</i>	<i>Хърватска</i>	<i>Сърбия</i>	<i>Черна гора</i>
Безработицата	44,40%	60,90%	67,80%	75,30%	39,50%	66,00%	30,30%	53,10%
Ниските доходи	39,30%	39,60%	49,00%	62,00%	41,30%	39,10%	39,20%	35,60%
Бедността	24,40%	29,80%	41,50%	1,10%	50,60%	31,60%	39,70%	34,80%
Корупцията	60,80%	47,60%	37,50%	35,10%	59,90%	41,70%	37,20%	30,80%
Престъпността	36,00%	32,90%	25,70%	27,60%	10,20%	33,50%	44,10%	31,50%
Високите цени	24,00%	10,90%	22,40%	25,40%	35,60%	27,30%	24,70%	21,20%
Политическата нестабилност	49,60%	37,00%	17,00%	33,20%	29,90%	20,10%	47,80%	59,30%
Здравеопазването	3,70%	9,90%	14,00%	7,20%	17,40%	7,10%	8,70%	4,00%
Замърсяването на околната среда	5,20%	3,80%	2,70%	6,00%	1,60%	2,80%	2,50%	4,80%
Образованието	3,90%	4,60%	2,10%	3,70%	7,90%	4,40%	6,30%	4,50%
Етническите проблеми	3,00%	15,60%	1,70%	14,90%	2,40%	7,00%	10,20%	8,60%

*Интервюираните са посочвали до три отговора, поради което сборът от процентите надхвърля 100.

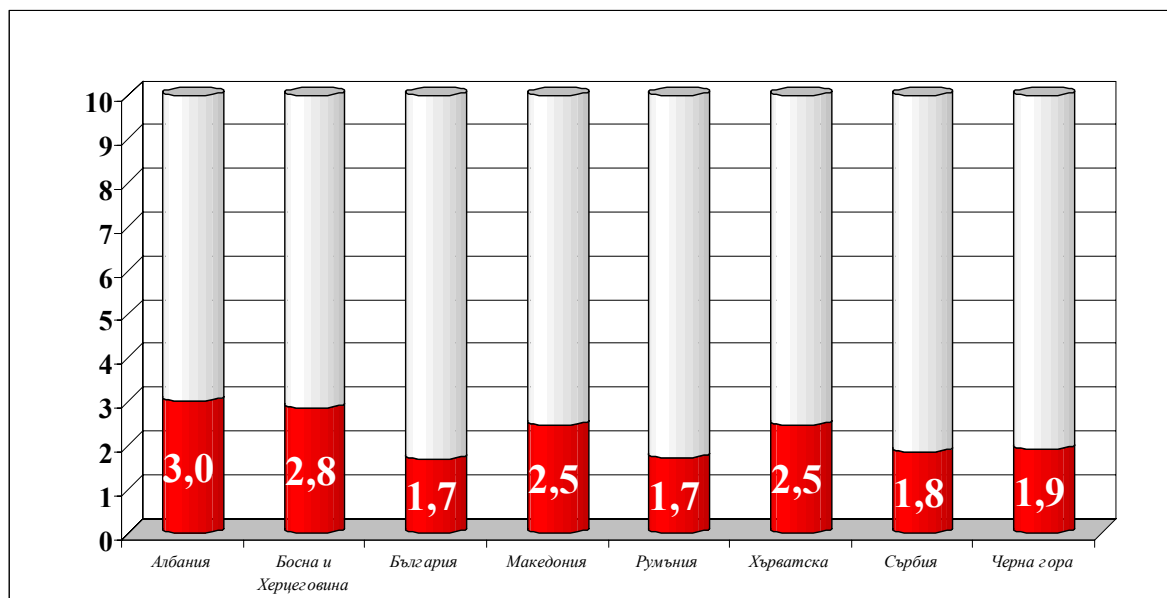
НАГЛАСИ СПРЯМО КОРУПЦИЯТА

Принципна допустимост

Този индекс отразява равнището на ценностна приемливост на различните корупционни практики.

Неговата стойност е най-висока в Албания, Босна и Херцеговина, Македония и Хърватска, а най-ниска - в България и Румъния. Това съществено различие показва, че на ценностно равнище, гражданите на първите четири страни са по-склонни да приемат съществуването на корупционни практики в техните общества, отколкото тези на останалите държави. Не високите стойности на индекса в страните от региона показват (изключение правят Албания и Босна и Херцеговина), че корупцията в балканските условия, в морален план, масово се възприема като принципно недопустима. Като цяло, нивото на ценностна приемливост на различните корупционни практики е сравнително ниско.

ГРАФИКА 1. ПРИНЦИПНА ДОПУСТИМОСТ

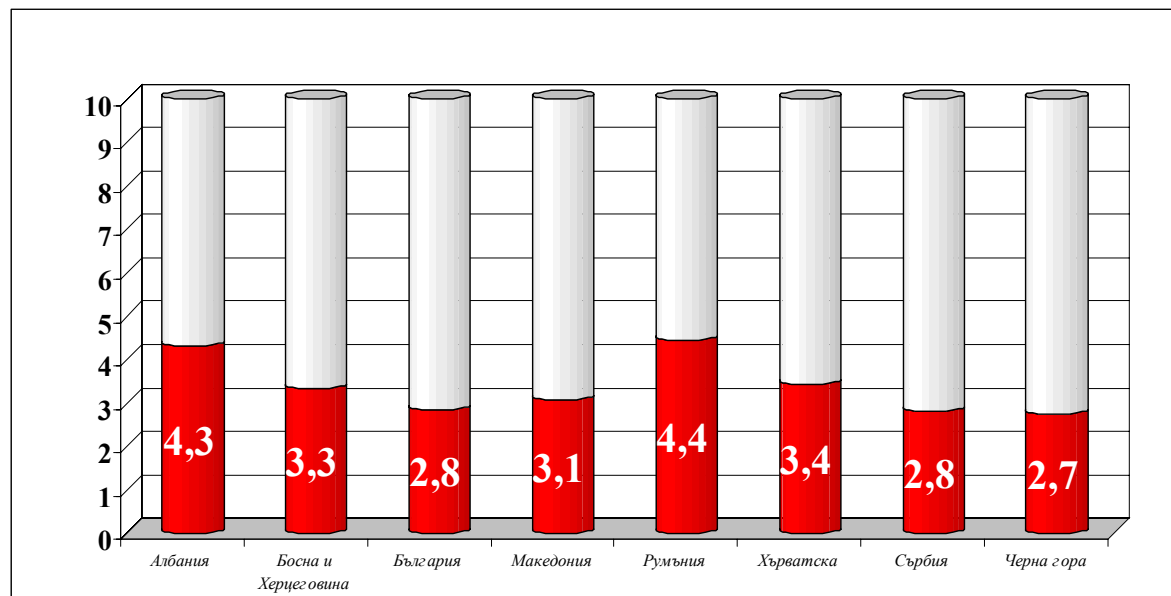

Податливост на корупция

Този индекс измерва склонността на гражданите да правят компромиси със своите ценности под натиска на практическите обстоятелства.

За всички страни, този индекс е значително по-висок от предходния. Това означава, че нормативното отхвърляне на корупцията като негативно явление не изключва ефикасността на подобен род действия в рамките на всекидневието. При сблъсък на ценностната система и практическия интерес, гражданите са склонни да правят компромиси със своите принципи, за да постигнат целите си. Ниската толерантност към корупционно поведение и високата степен на податливост към такива действия, са ключовите предпоставки за следната, масово разпространена житейска философия: корупцията в балканските условия е “необходимо зло”, което успешно решава практическите проблеми.

Графика 2. ПОДАТЛИВОСТ НА КОРУПЦИЯ

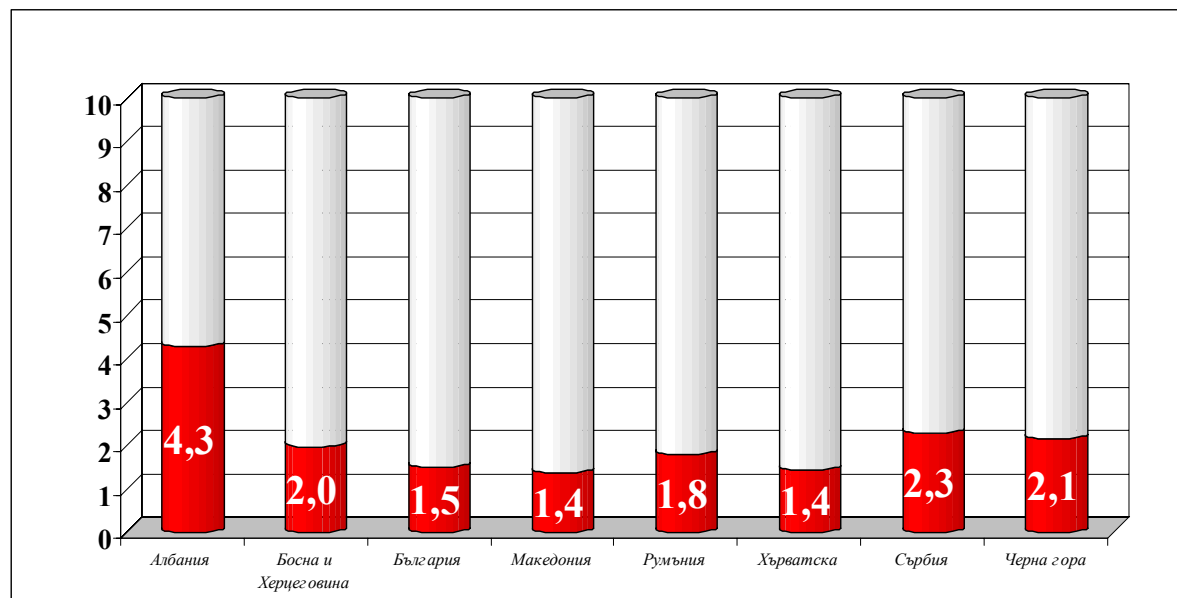
КОРУПЦИОННИ ДЕЙСТВИЯ

Корупционен натиск

Този индекс измерва разпространеността на опитите на служителите от обществения сектор пряко или косвено да осъществяват натиск върху гражданите за получаване на пари, подаръци или услуги.

Стойностите на индекса показват, че в страните от региона, корупционното поведение не винаги е пряко следствие от открита индивидуална, колективна или институционална принуда. Като цяло, корупционният натиск в тези общества не е с много висока интензивност (изключение в това отношение, прави единствено Албания). В балканските условия, корупционното поведение се генерира не толкова от социалния натиск, колкото от механизмите на частния интерес, практическата необходимост и личния избор на гражданите и служителите в обществения сектор.

ГРАФИКА 3. КОРУПЦИОНЕН НАТИСК

Корупционен натиск

От Таблица 2 се виждат значимите различия в общественото мнение при определяне на нивото на пряка принуда от страна на служителите в обществения сектор върху гражданите на седемте балкански страни. Въпреки наличието на важни национални специфики в седемте държави от региона нивото на професионалните групи, съществува минимум едно важно подобие. То се свежда до емпирично регистрирания факт, че според общественото мнение, в балканските условия лекарите и упълномощените от държавата лица (полицейски, данъчни, митнически, общински, съдебни служители) оказват най-значителен корупционен натиск върху гражданите.

ТАБЛИЦА 2.”АКО ПРЕЗ ПОСЛЕДНАТА ГОДИНА СЕ Е СЛУЧВАЛО ДА ВИ ПОИСКАТ НЕЩО, ЗА ДА БЪДЕ РЕШЕН ВАШ ПРОБЛЕМ, ТО ВИ БЕ ПОИСКАНО ОТ:”*

	Албания	Босна и Херцеговина	България	Македония	Румъния	Хърватска	Сърбия	Черна гора
Полицейски служител	52,00%	25,70%	24,00%	14,40%	34,00%	24,80%	42,40%	38,40%
Лекар	62,60%	19,90%	22,10%	20,20%	35,10%	16,60%	33,60%	19,50%
Митнически служител	55,60%	15,90%	15,80%	21,80%	20,50%	10,50%	42,80%	21,60%
Служител или преподавател в университет	29,00%	9,80%	13,90%	16,30%	15,00%	8,40%	17,20%	8,70%
Административен служител в съдебната система	47,00%	9,90%	11,50%	10,60%	22,30%	6,70%	19,40%	9,40%
Общински служител	52,50%	19,10%	10,30%	11,90%	26,90%	11,30%	27,20%	19,30%
Бизнесмен	30,50%	8,50%	9,70%	13,20%	17,80%	16,10%	31,60%	15,80%
Съдия	53,10%	8,30%	9,10%	13,70%	16,60%	5,80%	19,30%	7,00%
Данъчен служител	56,80%	8,80%	8,30%	8,90%	10,60%	6,60%	22,00%	13,30%
Прокурор	39,60%	3,80%	7,80%	8,10%	10,30%	2,30%	12,00%	4,30%
Служител в министерство	39,40%	13,90%	7,00%	13,20%	10,30%	8,40%	15,40%	7,20%
Народен представител	31,20%	2,50%	6,40%	7,80%	4,50%	0,60%	7,10%	0,90%
Следовател	32,70%	10,10%	6,00%	6,60%	10,60%	10,90%	15,30%	8,20%
Учител	15,40%	5,70%	5,50%	6,70%	12,70%	4,50%	11,70%	5,90%
Общински съветник	38,90%	6,90%	3,20%	7,80%	12,40%	6,50%	10,20%	2,50%
Банкер	19,60%	3,60%	2,90%	5,40%	7,80%	5,10%	13,40%	3,30%

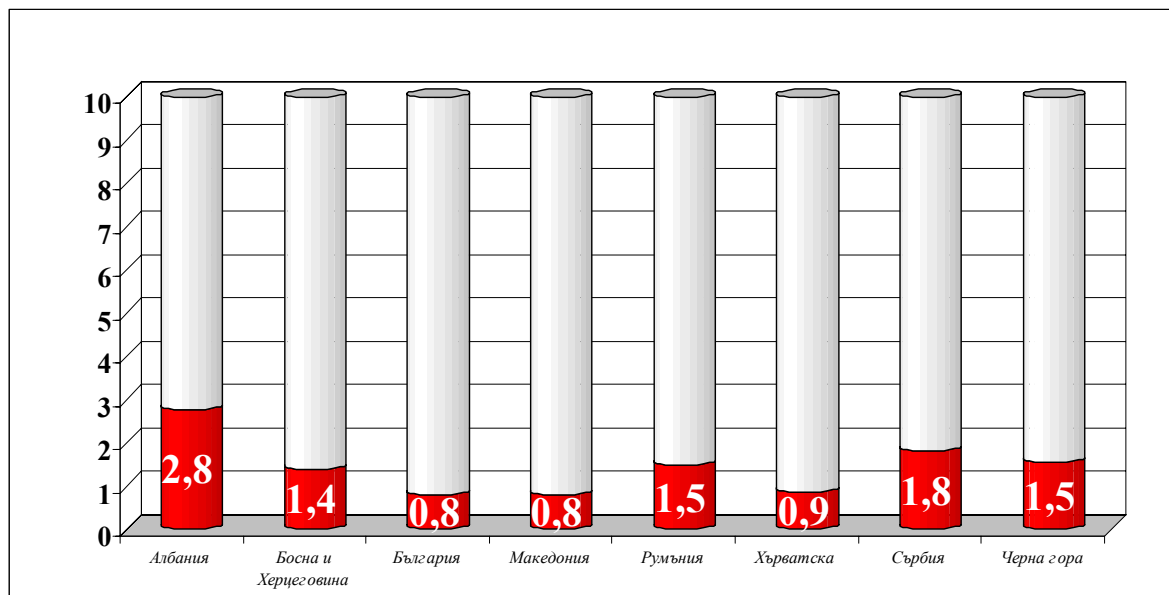
*Относителен дял на тези от контактувалите със съответната група, на които са искани пари, подаръци или услуги.

Корупционни действия

Този индекс отразява самооценката на гражданите за личното им участие в различни форми на корупционно поведение.

На нивото на фактическите действия, социалната реалност на корупцията в седемте балкански страни се създава само от една не голяма, но устойчива част, от гражданите и служителите в общественения сектор. Въпреки редица национални особености, младите, по-заможните, жителите на големите градове и столиците на балканските страни, с високи образователни степени са по-склонни да се придържат към един корупционен модел на поведение отколкото възрастните, с нисък жизнен стандарт и образователен ценз, жители на селата и малките градове.

Графика 4. КОРУПЦИОННИ ДЕЙСТВИЯ

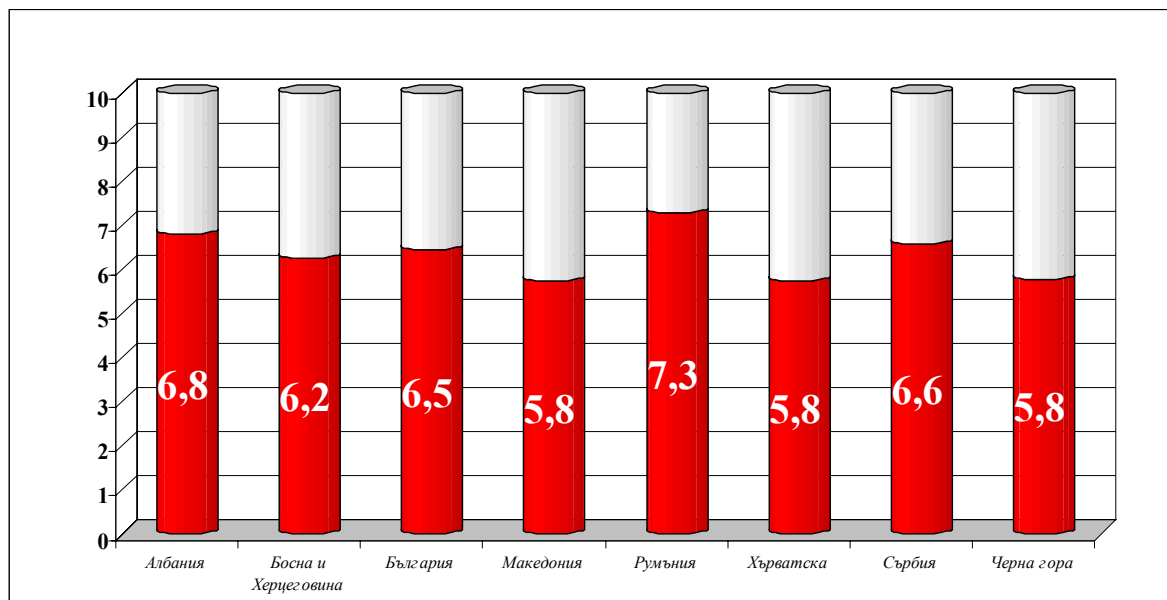
ОЦЕНКИ ЗА РАЗМЕРИТЕ НА КОРУПЦИЯТА

Разпространение на корупцията

Този индекс измерва оценките на гражданите за степента на разпространение на корупционните действия сред служителите в обществения сектор.

Въпреки не малките различия, неговите стойности за всички балкански страни са изключително високи - това най-вече е валидно за Румъния, но също така и за Албания, Сърбия, България и Босна Херцеговина. Нивото на стойностите за Македония, Хърватска и Черна гора, макар и малко по-ниско, също е доказателство за валидността на горната констатация. В съдържателен план, този емпиричен факт, обосновава минимум два извода. Първо, според общественото мнение, феноменът “корупция” е широко разпространен в седемте балкански страни. Второ, получените данни дават основание да се твърди, че в обзрима перспектива радикална промяна в тези оценки на гражданите не може да се очаква.

ГРАФИКА 5. СТЕПЕН НА РАЗПРОСТРАНЕНИЕ НА КОРУПЦИЯТА

Фактори за разпространение на корупцията

На нивото на масовите представи, произхода на феномена “корупция” се свързва със социално-икономическите проблеми на страните от региона. Но преди всичко с начина, по който функционира и се легитимира в лицето на гражданите, държавната власт. В България, Македония и Хърватска като най-важен фактор, който влияе върху разпространението на корупцията е посочен “стремежът към бързо забогатяване на тези, които са на власт”. Според общественото мнение в останалите балкански страни, основната причина за съществуването на този социален феномен, е ниската цена на труда, а също и недостатъчната ефективност на социалния контрол - законодателен, съдебен и административен.

ТАБЛИЦА 3. “ОСНОВНИ ФАКТОРИ, КОИТО ВЛИЯТ ВЪРХУ РАЗПРОСТРАНЕНИЕТО НА КОРУПЦИЯТА В БАЛКАНСКИТЕ СТРАНИ:”

	<i>Албания</i>	<i>Босна и Херцеговина</i>	<i>България</i>	<i>Македония</i>	<i>Румъния</i>	<i>Хърватска</i>	<i>Сърбия</i>	<i>Черна гора</i>
Стремежът към бързо забогатяване на тези, които са на власт	49,00%	41,90%	57,80%	69,10%	55,60%	49,90%	46,80%	53,00%
Ниските заплати	67,50%	50,50%	41,60%	56,20%	58,00%	48,70%	52,60%	53,60%
Несъвършеното законодателство	28,80%	42,20%	40,50%	14,20%	38,70%	35,50%	35,20%	22,20%
Преплитане на служебните задължения с личните интереси	33,30%	17,50%	32,60%	23,50%	17,90%	9,70%	28,70%	23,70%
Липсата на строг административен контрол	40,60%	27,90%	32,30%	17,10%	30,90%	24,10%	21,50%	22,70%
Неефективността на съдебната система	19,50%	32,50%	22,20%	37,90%	33,80%	33,10%	24,60%	19,20%
Морална криза в периода на преход	24,50%	30,50%	17,00%	23,00%	26,50%	36,20%	37,20%	50,00%
Наследените от комунистическото минало проблеми	20,70%	17,10%	7,80%	11,80%	18,00%	22,20%	19,20%	12,70%
Особеностите на националната култура	7,60%	19,70%	4,20%	9,00%	5,20%	5,30%	15,90%	16,60%

Разпространение на корупцията

Общественото мнение в седемте балкански страни по различен начин оценява степента на разпространение на корупцията сред професионалните групи. Въпреки това между държавите от региона, съществуват професионални дейности, които с право можем да наречем “средища” на корупция. Това са митническата, данъчната и общинската администрация, съдебната система и полицията, централната изпълнителна и законодателна власт. Трябва да се отбележи, че и в седемте балкански страни (донякъде изключение представлява само република Черна гора), според общественото мнение, корупцията е най-слабо разпространена сред представителите на неправителствените организации, журналистите и учителите.

ТАБЛИЦА 4. “СПОРЕД ВАС, ДОКОЛКО ШИРОКО Е РАЗПРОСТРАНЕНА КОРУПЦИЯТА СРЕД СЛЕДНИТЕ ГРУПИ”:

	Относителен дял на отговорилите “Почти всички и повечето са въвлечени в нея”							
	Албания	Босна и Херцеговина	България	Македони я	Румъния	Хърватска	Сърбия	Черна гора
Митнически служители	86,6%	58,8%	75,2%	72,2%	63,4%	51,3%	80,9%	27,3%
Министри	67,8%	54,2%	55,0%	61,0%	58,0%	37,3%	55,3%	16,2%
Полицейски служители	56,4%	46,5%	54,3%	46,3%	64,4%	47,3%	73,2%	18,7%
Данъчни служители	79,0%	54,4%	53,7%	52,3%	49,0%	40,6%	63,5%	16,2%
Адвокати	70,6%	41,0%	52,9%	42,2%	55,2%	45,3%	55,7%	13,4%
Народни представители	61,8%	47,5%	51,7%	60,8%	65,9%	33,1%	45,9%	6,6%
Прокурори	70,9%	37,8%	51,3%	39,4%	49,3%	29,6%	56,8%	32,5%
Съдии	80,1%	42,6%	50,1%	49,2%	55,7%	38,4%	63,7%	37,7%
Служители в министерства	66,2%	52,5%	49,7%	47,5%	54,5%	47,0%	56,1%	42,5%
Следователи	52,7%	44,5%	43,8%	29,8%	45,3%	28,0%	57,0%	33,0%
Лидери на политически партии и коалиции	54,7%	56,0%	43,8%	44,6%	53,7%	39,4%	58,1%	13,6%
Лекари	71,6%	48,9%	43,6%	45,4%	54,4%	53,2%	62,9%	11,6%
Бизнесмени	42,6%	41,1%	42,3%	34,1%	45,4%	41,3%	63,9%	21,7%
Общински служители	69,1%	51,4%	41,6%	36,8%	47,9%	48,1%	60,1%	47,0%
Адм. служители в съдебната система	63,0%	41,6%	40,2%	31,0%	51,6%	32,8%	50,3%	33,3%
Местни пол. лидери	49,6%	54,7%	36,8%	39,1%	48,0%	41,9%	56,9%	15,2%
Банкери	24,4%	31,9%	33,5%	19,7%	44,8%	34,0%	49,2%	11,4%
Общински съветници	55,2%	46,2%	32,1%	33,4%	43,1%	27,7%	45,0%	8,4%
Служители или преподаватели в университети	46,0%	35,7%	28,1%	42,9%	24,7%	40,4%	39,1%	25,7%
Представители на НПО	23,1%	26,3%	23,9%	16,5%	17,8%	14,2%	25,8%	12,1%
Журналисти	18,8%	24,3%	13,9%	17,1%	22,1%	22,8%	34,0%	36,3%
Учители	11,6%	20,9%	10,9%	18,7%	20,4%	19,3%	28,5%	18,0%

Институционално разпространение на корупцията

Институционалното разпространение на корупцията в седемте балкански страни в голяма степен възпроизвежда навлизането на подобен род практики сред различните професионални групи. Сред държавните институции, определени от гражданите на Албания, Босна и Херцеговина, България, Македония, Румъния, Хърватска и СР Югославия (Сърбия и Черна гора) като средища с “голяма” корупция се открояват митниците, данъчните служби и съдебната система. Според общественото мнение в седемте балкански страни, корупцията е най-ниска в националните армии, президентските институции (изключение представляват Румъния, Босна и Херцеговина, Сърбия и Черна гора), Националните статистически институти и Националните банки (това не е изцяло валидно отново за Сърбия и Черна гора, и донякъде за Хърватска) са социалните “места” с най-ниска корупция.

ТАБЛИЦА 5. “СПОРЕД ВАС, ДО КАКВА СТЕПЕН Е РАЗПРОСТРАНЕНА КОРУПЦИЯТА В СЛЕДНИТЕ ИНСТИТУЦИИ:”*

	Албания	Босна и Херцеговина	България	Македония	Румъния	Хърватска	Сърбия**	Черна гора
Митници	8.84	7.88	8.90	8.80	8.60	6.90	8.68	8.20
Агенция по приватизация	7.56	7.36	8.06	8.08	8.68	7.70	7.46	7.44
Съдебна система	8.48	6.74	7.60	7.38	8.02	6.66	7.78	6.58
Данъчни служби	8.36	7.66	7.54	7.72	7.48	6.74	7.88	7.38
Агенция за чуждестранни инвестиции	6.04	6.46	7.54	7.86	6.64	6.84	-	-
Отраслови министерства	7.60	7.14	7.50	7.82	7.98	6.94	7.76	6.96
Правителство	8.10	7.78	7.44	8.06	7.96	6.28	7.32	6.86
Парламент	7.38	7.32	7.42	7.84	8.18	5.92	7.04	6.08
Полиция	7.24	6.96	7.14	7.12	7.78	6.98	8.08	7.24
Комитет по енергетика	7.18	6.30	7.00	-	6.64	6.86	6.80	5.62
Областни управи	7.54	7.56	6.94	6.94	7.40	7.10	7.38	7.18
БТК	6.90	6.28	6.60	6.28	6.74	6.72	6.26	5.50
Общинска администрация	7.50	7.32	6.54	6.50	7.38	6.80	7.24	7.12
Комисия за защита на конкуренцията	-	6.84	6.54	-	6.38	6.42	-	-
Комисия за ценни книжа и фондови борси	6.62	6.70	6.46	-	7.28	6.46	-	-
Сметна палата	7.18	7.06	5.98	-	5.96	6.26	6.26	5.82
Национална банка	5.56	6.44	5.72	5.92	5.70	6.02	6.58	6.08
Национален статистически институт	4.30	7.36	5.02	4.38	4.48	4.58	5.46	4.78
Армия	5.92	6.78	4.98	4.40	4.90	5.98	5.42	5.88
Президентство	6.10	7.18	4.52	4.72	6.36	4.66	7.68	5.68

*В таблицата са посечени названията на органите и институциите в България. Данните за останалите страни се отнасят за институциите с аналогични функции.

** При отговора на този въпрос, запитаните от Сърбия и Черна гора са дали своето мнение за президентската институция на Съюзна Република Югославия.

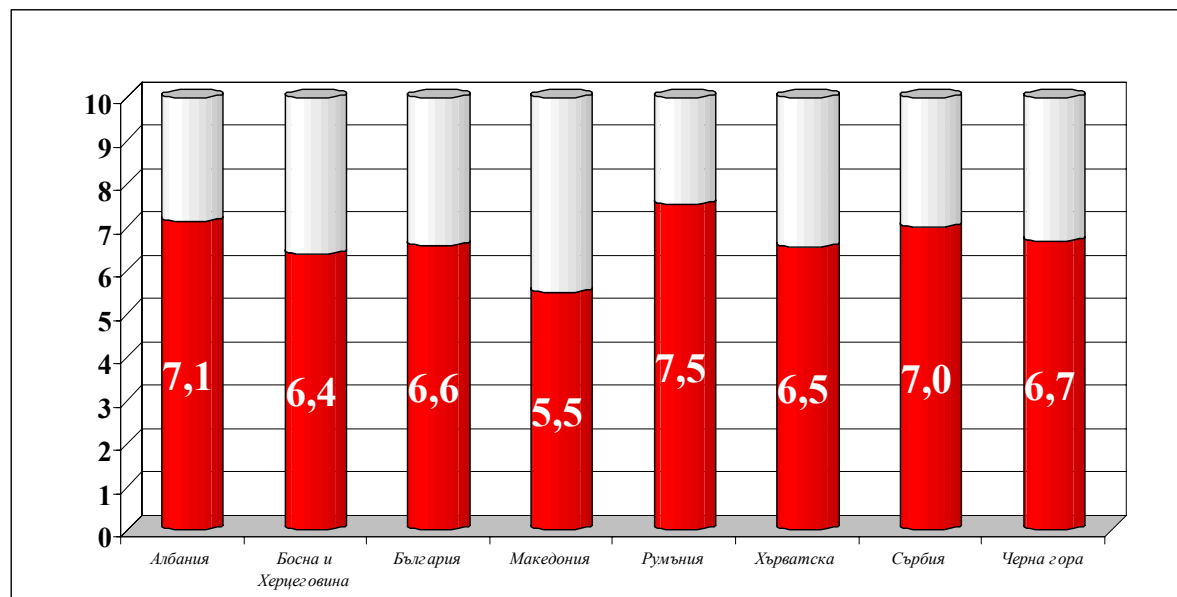
Практическа ефикасност на корупцията

Този индекс отразява оценките на гражданите за степента на превръщане на корупцията в ефективно средство за решаване на частни проблеми.

Стойностите на индекса показват, че практическата ефикасност на корупционното поведение е най-голяма в Румъния, Албания и Сърбия, а най-малка - в Македония. Изключително високите нива на индекса са индикатор, че за една голяма част от гражданите, корупционното поведение представлява успешна социална практика.

Тези два факта означават, че в балканския контекст корупцията трайно се възприема като ефикасен инструмент за решаването на проблемни ситуации. От тук и по-общото заключение, че докато в социалната среда, създаваща предпоставките за корупция, не настъпят съществени промени, не може да се очакват промени и на нивото на общественото мнение.

ГРАФИКА 6. ПРАКТИЧЕСКА ЕФИКАСНОСТ НА КОРУПЦИЯТА

ОЧАКВАНИЯ ЗА РАЗВИТИЕТО НА КОРУПЦИЯТА

Този индекс отразява оценките на гражданите за възможностите (потенциала) на техните общества да се справят с проблема “корупция”.

Високите стойности на този индекс във всички страни показват, че като цяло песимизмът по отношение на справянето с проблема “корупция” е доминиращ сред гражданите. Според общественото мнение в Албания, Босна и Херцеговина, България, Македония, Румъния, Хърватска и СР Югославия негативните последствия от този феномен трудно могат да бъдат заличени, докато не бъдат премахнати предпоставките за неговото съществуване. Гражданите на балканските страни не са крайни фаталисти относно възможността техните общества да се преборят с корупцията, а по-скоро умерени песимисти. Въпреки това, те биха променили своите базисни очаквания при условие, че в социалната среда възникнат легитимни механизми, които да са практически по-ефективни от корупционните.

ГРАФИКА 7. КОРУПЦИОННИ ОЧАКВАНИЯ

